

тися у відкритий конфлікт. Але це не підходить національному менталітету, народна мудрість якого сконцентрована у вислові «Моя хата з краю». У результаті формується комплекс національної відособленості, спрямований до позиції державного ізоляціонізму.

Література

1. Іщенко В. О., Чепур А. Ю. Структура та динаміка етнічної толерантності населення України (1994–2001) // Паукові записки. — К., 2002. — Т. 20. Соціологічні науки.
2. Папица Н. В. О применении шкалы социальной дистанции в исследованиях национальной толерантности в Украине // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2003. — № 4.
3. Папица П. В. Национальная толерантность, национальный изоляционизм и ксенофобия в Украине // Украина — 2002: Мониторинг социальных zmian. — К., 2002.
4. Кривицька О. Толерантність чи конфронтація: вектори етноконфліктного потенціалу України // Людина і політика. — 2001. — № 6.
5. Швачко О. В. Толерантність як психолого-соціальний феномен // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2001. — № 2.

УДК 327.5

М. В. Тельник

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ

У вітчизняній науці довгий час домінувала точка зору, що державна влада та політика призначені для пошуку балансу інтересів, який повністю ліквідує конфлікт. Вважалося, що конфлікти є тимчасовими та плінними, а у владних структурах вони взагалі не повинні мати місця, що є основним гарантом стабільного розвитку суспільної системи. Але сучасна історична реальність показує, що конфлікти, які набули розвитку у пострадянському суспільстві, є проявом та наслідком серйозних суперечностей, що не отримували свого вирішення в межах системи, яка існувала того часу. Причому всі ці політичні конфлікти є різноманітними за суттю та змістом. Всі вони, хоча і є взаємопов'язаними, не впливають один з одного автоматично, а відрізняються за суб'єктами творення, за своїми масштабами та глибиною.

Політичний процес, зміст якого в самому загальному сенсі можна трактувати як різноманітні форми взаємодії політичних суб'єктів [1, 549], відбиває динаміку політичного життя, розвиток реально існуючих політичних явищ і подій суспільства. Передумовою політичного процесу є, безумовно, процес соціальний, який треба розуміти як сукупність дій соціальних спільностей, соціальних верств, різних груп, індивідів, що спрямовані на їх відтворення і забезпечення стабільності суспільної системи [2, 189]. Таким чином, політичний процес характеризує певну сторону, механізм дії політичної системи суспільства, політичну свідомість, політичну культуру в найскладнішій сфері суспільного життя — політичній. Сутність політичного процесу в тому, що він відображає ре-

алії того суспільства, в якому відбувається. Завдяки такому процесу відбуваються глибинні зміни політичної системи, а сама політична система переходить від одного стану до іншого, тобто політичний процес розкриває рух, динаміку, еволюцію політичного життя.

Конфлікти у політичному процесі — це не випадкові незрозумілі явища. Вони сигналізують суспільству та владі про розбіжності, суперечності, що існують, стимулюють дії, які здатні поставити ситуацію під контроль, подолати збудження, що виникло в політичному процесі. Тому дестабілізація влади та дезінтеграція суспільства виникають не тому, що виникають конфлікти, а через невміння врегулювати політичні суперечності, а те й через елементарне ігнорування цих колізій [3, 367]. Вони мають свої закони, створюються людьми та розвиваються в часі, тобто на них можна і треба впливати. Необхідність попередження конфліктів потребує розуміння динаміки розвитку конфлікту та складових досягнення миру. В зв'язку з чим виникає нагальна необхідність у розробці засобів аналізу конфліктів, вибору політичних стратегій їх попередження та впливу на їх протікання.

Конфлікт присутній тоді, коли дві або більше сторін відчують, що їх інтереси несумісні, причому виявляють ворожість чи переслідують власні інтереси діями, що шкодять іншим сторонам [4, 351]. Сторонами конфліктів можуть бути індивіди, малі та великі групи, країни. Таким чином, суб'єкти конфліктів можуть бути індивідуальними чи груповими. Груповий суб'єкт формується тоді, коли певна сукупність індивідів усвідомлює тотожність своїх інтересів на противагу іншій групі.

Варто також усвідомити, що конфлікт у політичному процесі не потрібно розглядати в негативному сенсі суто як механізм руйнування. Конфлікт — це надзвичайно важливий механізм розвитку суспільства. Позитивна функція конфлікту, згідно з такою точкою зору, полягає в забезпеченні модернізації, рівноваги та збереження соціальних систем. Кожне суспільство перебуває в постійних змінах, тому соціальні конфлікти присутні завжди і всюди, а сам конфлікт є чималою мотиваційною основою соціальної діяльності. Суспільний розвиток породжує причини соціальних конфліктів, але він сам і відкриває можливість ними керувати. Таке розуміння конфлікту впливає з того, що конфлікти можуть бути приведені до стану гармонії шляхом взаємовпливу та задоволення інтересів та потреб конфліктуючих сторін. Таким чином конфлікт розуміється як засіб соціальної взаємодії. Повний консенсус у сучасному політичному житті практично неможливий, особливо, коли мова йде про глибоко укорінені невіршальні конфлікти [4, 361]. Тож конфліктність — це нормальний стан суспільства, тобто конфліктів неможливо позбутися, але можливо взяти участь в їх розв'язанні. Ця участь також має назву управління або регулювання конфлікту, оскільки мова йде про певні засоби для переведення конфлікту з насильницької форми в ненасильницьку, а також для зменшення їх інтенсивності. Зокрема, йдеться про необхідність маніфестації конфлікту, тобто створення явних форм його прояву, а також на необхідність прийняття учасниками конфлікту певних «правил гри». Після

цього пропонуються методи розв'язання: переговори, арбітраж, обов'язковий арбітраж [5, 363].

У світовій суспільно-політичній практиці існують апробовані стратегії впливу на конфлікт. В першу чергу до них належать:

1. Попередження конфлікту, яке включає превентивну дипломатію, попередження кризи, профілактичне примирення. Дії, політичні процедури, що застосовуються на особливо уразливих територіях для уникнення загрози або насильственного використання збройних сил як засіб пом'якшення політичних диспутів, що виникають через дестабілізуючий ефект економічних, соціальних, політичних та міжнародних змін.

2. Керування конфліктом, яке включає управління кризою та управління конфліктом. Управління кризою — це зусилля з утримання ситуації підвищеної напруги та конфронтації між конфліктуючими сторонами (звичайно пов'язаної із загрозою застосування сили та розгортанням воєнних дій) від переходу до збройного насильства. Управління конфліктом — це зусилля зі стримування та, якщо можливо, зниження рівня насильства, що використовується сторонами, які втягнуті у жорстокий конфлікт, що вже спалахнув, та включення їх до переговорів для пом'якшення конфлікту. Для керування конфліктами політичний суб'єкт повинен враховувати найбільш принципові зовнішні та внутрішні фактори їх формування та протікання [3, 373]. Стратегія керування конфліктом застосовується звичайно, коли у сторін однакові інтереси та цілі, але різні шляхи їх досягнення. В цих умовах загалом використовується метод посередництва. Деякі конфлікти не піддаються керуванню. Це, перш за все, етнічні та релігійні конфлікти, в яких такі традиційні методи стратегії керування, як переговори та посередництво, не функціонують, загалом, через болісні втрати, насильство та травматичну агресію (наприклад, серби та хорвати, араби та ізраїльтяни, вірмени та турки в Азербайджані, католики та протестанти в Північній Ірландії). Недолік стратегії керування полягає в тому, що її ціллю, перш за все, є зниження або контроль за нестабільною конфліктною ситуацією, а не вплив на безпосереднє джерело конфлікту.

3. Вирішення конфлікту — мирний та взаємозадовільний засіб повністю припинити або значно чи на довгий час погасити конфлікт. Припинити конфлікт можна насильством чи війною або шляхом ліквідації свого опонента. Конфлікт можна також зупинити капітуляцією. Можливо також тимчасово пом'якшити інтенсивність конфлікту, обманувши свого опонента. Однак всі ці методи не є «вирішенням конфлікту». Вони не вирішують конфліктну ситуацію, конфлікт залишається, він просто втрачає свою інтенсивність. Стратегія вирішення шукає шляхи виходу з конфлікту, які не потребують примусових засобів. Різноманітні теорії конфлікту по-різному характеризують стратегію вирішення конфлікту. Застосовуються різноманітні засоби: громадянська дипломатія, дедуктивний аналіз, аналітичне вирішення проблеми тощо. Використовується посередництво третьої сторони з метою підведення сторін до взаємного визнання потреб та пошуку нових підходів до вирішення проблем. Найбільш близька

ціль — підвищити взаєморозуміння, повагу та довіру сторін, зняти негативні стереотипи по відношенню одне до одного.

Кожному етапу конфлікту відповідає певна стратегія. Наприклад, стратегія вирішення конфлікту не може бути застосована на будь-якому етапі конфлікту. Так, доти, доки сторони знаходяться в процесі збройної боротьби, стратегія вирішення не застосовується. Спочатку треба припинити військові дії, роз'єднати конфліктуючі сторони та дати їм час для заспокоєння. На цьому етапі найбільш ефективна стратегія припинення вогню стратегіями миротворчості. Тільки після цього можливо застосування стратегії вирішення конфліктів. Вказана стратегія часто застосовувалась для вирішення палестино-ізраїльських конфліктних ситуацій. Якщо метою стратегії керування конфліктом є стримування, контролювання конфлікту, то метою стратегії вирішення — повністю або на довгий час припинити конфлікт. Не важко вирішити конфлікт, що виник через зіткнення інтересів. Більш важко вирішити конфлікт, в якому не задоволені фундаментальні людські потреби однієї зі сторін. Такі конфлікти є глибокими та часто невіршальними.

4. Трансформація конфлікту. Стратегія трансформації конфлікту, на відміну від стратегій керування та вирішення, не передбачає контролювання або припинення конфлікту, а визнає та бере до уваги саму «діалектичну природу конфлікту». Тобто загальна відмінність полягає, перш за все, в самому розумінні природи конфлікту. Згідно з теоретиками стратегії трансформації, соціальний конфлікт природним образом створюється людьми, що вступають в соціальні відносини. Коли конфлікт одного разу виникає, він змінює, трансформує ті події, людей та відносини, що були початковими ініціаторами конфлікту. Таким чином, причинно-наслідкові зв'язки стають двосторонніми: від людей та їх відносин до конфлікту та знов до людей та їх відносин. У світлі даної теорії «трансформація конфлікту» — це термін, що описує природні події. Однак конфлікт сам по собі може мати деструктивні наслідки. Але ці наслідки можна трансформувати таким чином, щоб сторони прогресували, а не деградували внаслідок конфлікту. Це загальна ідея та мета стратегії трансформації. Трансформація передбачає зміну сприйняття сторонами конфлікту одна одної, а також зміну самого засобу проявлення конфлікту. Так конфлікт може проявлятися у вигляді агресивного суперництва та насильства або ж у вигляді ненавистливої пропаганди, мирних диспутів тощо. Стратегія трансформації використовується як засіб впливу на невіршені глибоко укорінені конфлікти, до яких інші стратегії не застосовуються. Найбільш ефективним трансформативним підходом є «конструктивна конфронтація» — стратегія, що заслуговує окремого розгляду.

Конструктивна конфронтація політичного конфлікту — це стратегія трансформації невіршальних політичних конфліктів (1% всіх конфліктів), що включає деякі техніки консенсусу та застосовується, коли консенсусне вирішення неможливе. Теоретичне підґрунтя конструктивної конфронтації наголошує: конфлікт є невідворотним явищем у суспільстві, але деструктивна природа більшості конфліктів не є невідвотною. Використовуючи страте-

гію конструктивної конфронтації, сторони, що конфліктують, та посередники можуть трансформувати деструктивні конфлікти в конструктивні, тобто такі конфлікти, які не обов'язково вирішальні, але приводять до росту та укріплення сторін, а також їхніх взаємовідносин. Таким чином, мета стратегії конструктивної конфронтації — привести до мінімуму деструктивні елементи конфлікту та сприяти розвитку конструктивного потенціалу політичного конфлікту.

Процес конструктивної конфронтації становлять три стадії: діагностика, лікування, заключна фаза. На етапі діагностики складаються мапи, графічні схеми конфлікту, ключові розбіжності сторін відділяються від другорядних нашарувань, визначається деструктивна динаміка конфлікту. На етапі лікування обираються та, якщо можливо, застосовуються спеціальні засоби. В першу чергу, ліквідуються другорядні деструктивні нашарування. На заключній стадії відбувається оцінка обраних засобів, уточнення діагнозу конфлікту, радикальна ліквідація деструктивних елементів та конструктивна трансформація конфліктних відносин. Стратегія конструктивної трансформації політичних конфліктів має декілька ключових елементів або принципів [4, 361]:

1. Багато політичних конфліктів неможливо вирішити та не треба вирішувати. Конструктивна конфронтація пропонує сторонам та посередникам набір засобів для ведення конструктивного конфлікту, що включає краще розуміння інтересів іншої сторони та своїх власних.

2. Чітке виділення ключових першочергових розбіжностей з «конфліктних другорядних нашарувань». До першочергових розбіжностей належать інтереси, цінності та (чи) потреби, що несумісні з іншою стороною. Другорядними нашаруваннями або ускладнюючими факторами є непорозуміння, процедурні проблеми, технічні проблеми, суб'єктивні загострення. Вони закривають собою фундаментальні розбіжності та заважають їх подоланню. Конструктивна конфронтація максимально обмежує та усуває конфліктні нашарування.

3. «Диференційований підхід». Більшість проблем не мають простих виходів, де виграють обидві сторони та результатом є повне та завершальне вирішення. Навпаки, це складні, багатосторонні ситуації, з великою кількістю серйозних розбіжностей між сторонами. Найбільш ефективним у цій ситуації є диференційоване поліпшення розуміння обома сторонами можливостей суміщення власних інтересів, потреб, цінностей з інтересами іншої сторони, щоб ведення конфлікту стало максимально конструктивним.

4. «Стратегічна суміш». Комбінація декількох стратегій: загрози застосування сили, переговорів, інтегративних підходів. Стратегії, що застосовуються в синтезі, найбільш результативні.

Таким чином, на підставі вищевикладеного ми можемо зробити такі висновки: політичні конфлікти є природними та невідворотними явищами у будь-якому суспільстві. Вони можуть мати як деструктивні, так і конструктивні прояви. Деструктивні прояви політичних конфліктів призводять до деградації суспільства, але цих проявів можливо уникнути. Конструктивні прояви політичних конфліктів бажані та приводять до суспільного прогресу та зростанню.

Головною метою регулювання політичних конфліктів є їх утримання в конструктивних межах.

Література

1. Политология: Учебник / Под ред. В. А. Ачкасова, В. А. Гуторова. — М.: Юрайт-Издат, 2006.
2. Политология: Підручник / За заг. ред. В. Г. Кремень, М. І. Горлача. — Х.: Сдиноріг, 2002.
3. Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учеб. для студ. высш. учеб. завед. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Аспект Пресс, 1999.
4. Москаленко Е. М. Конфликт и консенсус в современном обществе // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. — О., 1999. — Вип. 6-7.
5. Ковальова ІІ. Сучасна конфліктологічна теорія та специфіка соціальних конфліктів в Україні // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. — О., 1999. — Вип. 6-7.

УДК 930.1

М. А. Польовий, І. Г. Нєнов

ДЕЯКІ МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ НЕЙРОМЕРЕЖЕВОГО МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ІСТОРІЇ

Вихідним міркуванням даної роботи є те, що в останні десятиріччя спостерігається певна криза традиційної теорії історії. Вивчення причин цієї кризи не входить до питань нашої роботи, але залишається проблема подолання цієї кризи. На цьому шляху дуже важливими можуть виявитися як філософсько-історичні роботи (які йдуть від чистої філософії), так і такі, які укладаються у напрям теорії історії (або історико-теоретичні). Зрозуміло, що межа між цими підходами не може бути проведена досить чітко, але майже в кожному відповідному творі можна знайти перевагу складових першого чи другого напрямку. Не заперечуючи можливість досягнення певних позитивних результатів у рамках першого — філософського — напрямку, ми віддаємо перевагу другому напрямку — історико-теоретичним дослідженням.

Стратегічною метою нашої роботи є з'ясування того спектра концепцій та теоретичних підходів, які мають визначати історичне пізнання у найближчому майбутньому та складати те, що називають парадигмою історичного пізнання.

Зрозуміло, що не впізнавши закономірності формування давніх парадигм історичного пізнання, неможливо пролонгувати, у вигляді прогнозу, їх подальший розвиток. Як видно, ми виходимо з припущення про наявність принципової можливості пізнання закономірностей розвитку теорії історії, в тому числі щодо закономірностей найцікавіших етапів цього розвитку — часів «наукових революцій», або змін наукових парадигм. У цьому наш підхід відрізняється від підходу Т. Куна, який заперечував будь-які номотетичні властивості етапів зміни парадигм [1]. До речі, майже підтримував Т. Куна у даному пункті його опонент І. Лакатос, який також доходив висновків про те, що наука («дослід-